

Министерство здравоохранения и
социальной защиты населения РТ

HR HELSINKI FOUNDATION
for HUMAN RIGHTS

Маълумотнома оид ба таҳлили фарогири вазъи воқеии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ ва дурнамои рушд дар ҷумҳурӣ (иктибос)

Проект финансируется
Европейским Союзом

Представительство Европейского Союза
в Республике Таджикистан

Адрес: Ул. Адхамова 74
734013 Душанбе, Республика
Таджикистан

Тел: (+992 37) 221 74 07, 227 10 24
Факс: (+992 37) 221 43 21

Delegation-Tajikistan-Pic@eeas.europa.eu
http://eeas.europa.eu/delegations/tajikistan/index_ru.htm

Европейский Союз состоит из 28 государств-членов, которые решили постепенно объединить свои знания, ресурсы и судьбы. Вместе, в период расширения в 60 лет, они создали зону стабильности, демократии и устойчивого развития, сохранив культурные различия, проявляя терпимость и гарантируя свободу личности. Европейский Союз готов разделять свои достижения и ценности со странами и народами за своими пределами. С этой целью, Европейский Союз осуществляет свою деятельность в Таджикистане с 1992 года, и оказывает содействие на развитие страны сумму около 35 миллионов евро в год.

ВАЗОРАТИ ТАНДУРУСТӢ ВА ҲИФЗИ ИҚТИМОИИ АҲОЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

МАРКАЗИ ҶУМҲУРИЯВИИ ТАШХИСИ
ТИББӢ-СУДӢ

Маълумотнома оид ба таҳлили фарогири вазъи воқеии
соҳаи экспертизаи тиббӢ-судӢ ва дурнамои
рушд дар ҷумҳурӣ
(иктибос)

Мониторинги муассисаҳои тиббӣ дар ҳамкорӣ бо ТҶ “Центр по правам человека” дар доираи лоиҳаи
“Амал вобаста ба озодӣ аз шиканча” бо дастгирии Иттиҳодияи Аврупо ва
Хелсинский Фонд по правам человека гузаронида шудааст.

ДУШАНБЕ - 2018

НАҚШАИ МАЪЛУМОТНОМА:

1. Пешгуфтор ва вазифаҳои тадқиқот
2. Мавод ва усули тадқиқот
3. Натиҷаҳои тадқиқот
 - 3.1. Шарҳи адабиёти дастрас доир ба ташкилбӣ, сохтор ва вазъи экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Тоҷикистон
 - 3.2. Вазъи воқеии сохторӣ, табеиятӣ ва пойгоҳи моддию техникии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.
 - 3.3. Иқтидори воқеии кадрӣ соҳа ва муаммоҳои таъминот бо воҳидҳои корӣ дар муқоиса бо ҳаҷми корҳои иҷрошаванда.
 - 3.4. Таҳлили ҳаҷми таъминоти молиявии муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ, ҳавасмандгардонии маишии мутахассисони соҳа аз ҳисоби даромадҳои бучавӣ ва ғайрибучавӣ, имконияти фаъолияти мустақили муассисаҳои тиббӣ-судӣ бо назардошти меъёрҳои ҳуқуқии миллӣ бо дарназардошти таъминоти молиявии байнимуассисавӣ (суд, прокуратура, мақомоти корҳои дохилӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва дигар тарафҳои ба хизматрасонии тиббӣ-судӣ эҳтиёҷманд) бо мақсади рушди соҳа.
4. Хулоса ва пешниҳодҳо барои рушди соҳа
5. Замимаҳо

ПЕШГУФТОР ВА ВАЗИФАҲОИ ТАДҚИҚОТ

Соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ ҳамчун муассисаи алоҳидаи тиббӣ, ҳамарӯза кӯшиш ба харҷ дода истодааст, ки ҳамрадиф бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ барои пешгирӣ ва кушодани ҷинойтҳои муқобили ҳаёт ва саломатии инсон расонидашуда, вобаста аз имкониятҳои ҷойдошта оид ба муаммоҳои марбут ба соҳа сари вақт ёрии амалии ҳидро расонад.

Ҳаҷми зиёди экспертизаҳои тиббӣ-судӣ дар асоси дархости мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла прокуратура, суд, милитсия, РАНДМ МК ҶТ, РАНМН назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, РКДАМ Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида мешавад. Инчунин, мувофиқи қонунгузрии соҳавӣ, экспертиза дар асоси дархости шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ низ гузаронида мешавад, ки дастрасӣ ба хизматрасонии соҳа бо чунин тарз зиёд гардонида шудааст.

Экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1933 ташкил дода шуда, рушди асосии соҳа ба солҳои 1960 то 1985 мувофиқ мебошад. Дар ин давра экспертизаи тиббӣ-судии ҷумҳурӣ аз тарафи олимони шӯравӣ баланд баҳогузори шуда, мутахассисони ҷумҳурӣ миёни экспертҳои даврони шӯравӣ обрӯю нуфузи баланд доштанд.

Пояҳои аввали сохтор ва тобеияти бюроҳо ва шуъбаҳо ба ҳамдигар дар он давра ба роҳ монда шуда буд, ки фаъолияти соҳа айни замон низ бо ҳамин тарз давом дода шуда истодааст.

Пас аз барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ба ҳам тобеъ будани соҳа то ҳол таҳти бозбинӣ ва коркард қарор дода нашудааст. Ҳол он ки, ба сохтори давлатдорӣ, меъёрҳои молиявӣ, ҳаҷми фаъолияти корӣ, миқдори аҳоли, талаботҳои байналмилалӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҷумҳурӣ ва ба талаботҳои илмию амалии соҳа дигаргуниҳои куллӣ ворид гардидаанд.

Бо мақсади танзим намудани фаъолият ва рушди минбаъдаи соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Тоҷикистон, ҷиҳати иҷрои Нақшаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба татбиқи тавсияҳои давлатҳои аъзои Шӯрои Созмони Миллали Муттаҳид вобаста ба шарҳи универсалии даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳуқуқи инсон барои солҳои 2013-2015, ки бо Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.04.2013, таҳти №АП-2200 тасдиқ шудааст, ҷиҳати иҷрои фармоиши Вазири тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15.11.2013, таҳти №638а оид ба иҷрои қарори мушовараи Вазорат аз 04.11.2013, таҳти №9-6 «Дар бораи таҳлили вазъи воқеии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ ва дурнамои рушд дар ҷумҳурӣ» доир ба фароигирӣ бо муқаррароти Протоколи Истамбулӣ ва боздиди санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ, ҷиҳати иҷрои Нақшаи чорабиниҳои Гуруҳи кории назди Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дарназардошти қонунгузориҳои нави воридгардида, навгониҳои соҳавӣ ва талаботҳои байналмилалӣ, соли 2014 аз тарафи Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли бо фармоиши таҳти №918 аз 01.11.0218 «Маҷмуи санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ ва тартиби ташкил ва гузаронидани экспертизаҳои тиббӣ-судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо назардошти талаботҳои соҳа ва мутобик ба стандартҳои байналмилалӣ тасдиқ гардид, ки дар он меъёрҳо барои самтҳои мухталифи соҳа, аз ҷумла оинномаи намунавии Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, низомномаи намунавии Шӯрои дастурии Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, низомномаи намунавии шуъбаи (ҳучраи) ташкилию дастурии Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, низомномаи намунавии шуъбаи экспертизаҳои мураккаби Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, низомномаи намунавии озмоишгоҳи тадқиқотҳои молекулярӣ-генетикии Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, дастурамали намунавии вазифавии директори Маркази

экспертизаи тиббӣ-судӣ, дастурамали намунавии вазифавии муовини директори Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ оид ба корҳои экспертӣ, дастурамали намунавии вазифавии муовини директори Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ оид ба корҳои ташкилию дастурӣ, дастурамали намунавии вазифавии мудирӣ шуъбаи Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, дастурамали намунавии вазифавии мудирӣ озмоишгоҳи (шуъбаи) Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, дастурамали намунавии вазифавии мудирӣ шуъбаи шахрӣ, байниноҳиявӣ ва ноҳиявии Маркази экспертизаи тиббӣ-судӣ, дастурамали намунавии вазифавии табиб - эксперти тиббӣ-судӣ, ки меъёрҳои номбурда ҷанбаи ташкилӣ, баҳамтобеиятӣ, идоравӣ ва вазифавиро дар бар мегиранд.

Қисми муҳими маҷмӯаро, ки барои фаъолияти амалӣ пешбинӣ гардидааст, “Тартиби (стандартӣ) дастурии ташкил ва гузаронидани экспертизаи тиббӣ-судӣ” ташкил медиҳад, ки он ҷанбаҳои зерини фаъолияти экспертизаи тиббӣ-судиро дар бар мегирад: муқаррароти умумӣ, тартиби қабул ва бақайдгирии маводҳои экспертиза, тартиби ташкил ва гузаронидани экспертизаҳо, хусусиятҳои тартиби ташкил ва гузаронидани экспертизаи ҷасад, хусусияти тартиби ташкил ва гузаронидани экспертизаи шахсонӣ воқеӣ, хусусиятҳои тартиби гирифтани ва фиристонидани маводҳои ҷасад ва дигар маводҳои биологӣ ба тадқиқотҳои озмоишгоҳӣ ва асбобӣ, хусусиятҳои тартиби гузаронидани тадқиқотҳои экспертизи озмоишгоҳӣ ва асбобӣ, хусусиятҳои тартиби ташкил ва гузаронидани экспертизаҳои иловагӣ, такрорӣ, комиссияӣ ва комплексӣ, тартиби равиш намудани маводҳои экспертиза ба мақомот ё шахси экспертизаро таъиннамуда, тартиби нигоҳдории объектҳои ба экспертиза пешниҳодгашта, тартиби ташкили назорат ва қайд ҳисоби истеҳсолоти экспертизаҳо.

Инчунин, ҷанбаҳои фаъолият, ки бо таъмини молиявии соҳа вобастагӣ дошта, сарбории соҳаро муқаррар месозанд, дар ҳуҷҷат тариқи муқаррарномаи меъёри штатҳои тавсияшаванда дар муассисаҳои давлатии экспертизаи тиббӣ-судӣ ва зерсохторҳои он, меъёри (стандартӣ) ҷиҳозонидани муассисаҳои давлатии экспертизаҳои тиббӣ-судӣ ва зерсохторҳои он бо таҷҳизот ва асбобҳои тиббӣ барои гузаронидани намудҳои асосии экспертизаҳо муқаррар гаштааст.

Меъёрҳои тиббии муайян намудани дараҷаи зарари ба саломатии одам расонидашуда дар ҳуҷҷати тасдиқшуда аз нав таҳти боздид ва барои фаъолият ворид гаштааст.

Шаклҳои ба тавсияҳои Протоколи Истамбулӣ мутобиқнамуда низ дар ҳуҷҷат дар намуди шаклҳои аз нав боздидшуда, аз ҷумла шакли №170/я «Хулосаи эксперт» бо дастури тартибдиҳӣ, шакли №171/я «Санад» оид ба тадқиқоти (шаҳодатгардонии) тиббӣ-судӣ бо дастури тартибдиҳӣ, инчунин ҳуҷҷати навтаъсис, ки барои шаҳодатгардонии дастгиршудагон пешбинӣ шудааст - Протоколи шаҳодатгардонии тиббии дастгиршудагон тасдиқ ва барои истифода дар амалия дар маҷмуа мебошанд.

Ҳолатҳои болозикр на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар тамоми давлатҳои собиқ шӯравӣ низ ба коҳиш ёфтани рушду ривоҷи соҳа оварда расонидаанд.

МАҚСАДИ ТАДҚИҚОТ

Таҳлили вазъи воқеӣ ва муаммоҳои сохторию тобеиятӣ, пойгоҳи моддию техникӣ, таъминоти кадрӣ соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дар асоси он коркард ва пешниҳод намудани тавсияҳо барои мутобиқ намудани фаъолияти соҳа ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин коркарди тавсияҳои амиқ доир ба ворид намудани ислоҳоти меъёри барои фаъолияти пурсамари соҳа мақсади асосии тадқиқоти мазкур доништа мешавад.

Вазифаҳои таҳлили вазъи воқеии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судии мазкур иборат аст аз:

1. Шарҳи адабиёти дастрас доир ба ташкилбӣ, сохтор ва вазъи экспертизаи тиббӣ-судии Тоҷикистон.
2. Таҳлили вазъи воқеии сохторӣ, табеиятӣ ва пойгоҳи моддию техникий соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муайян намудани муаммоҳои амалӣ.
3. Муайян намудани иқтидори воқеии кадрӣ соҳа ва муаммоҳои таъминот бо воҳидҳои корӣ дар муқоиса бо ҳаҷми корҳои иҷрошаванда.
4. Таҳлили ҳаҷми таъминоти молиявӣ муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ва ҳавасмандгардонии маишии мутахассисони соҳа аз ҳисоби даромадҳои буҷавӣ ва ғайрибуҷавӣ.
 - Баҳогузори имконияти фаъолияти мустақили муассисаҳои тиббӣ-судӣ бо назардошти меъёрҳои ҳуқуқии миллӣ дар назардошти таъминоти молиявӣ байнимуассисавӣ (суд, прокуратура, мақомоти корҳои дохилӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва дигар тарафҳои ба хизматрасонии тиббӣ-судӣ эҳтиёҷманд) бо мақсади рушди соҳа.
5. Пешниҳод намудани хулоса ва тавсияҳои алоҳида ба мақомоти дахлдор бо мақсади мутобиқ намудани фаъолияти соҳа ба меъёрҳои амалкунанда.

МАВОД ВА УСЛУБИ ТАДҚИҚОТ

Вазъи воқеии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ бо таҳлили мавод ва услубҳои дар поён зикршуда ба амал бароварда мешавад:

Таҳлили заминаи моддию техникий марказҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ бо роҳи:

- Гузаронидани таҳлил оид ба ҷойгиршавии марказҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ (чун сохтори алоҳида ё ин ки зери сохтори муассисаи тиббӣ), баҳогузори санитарӣ гигиени бино, утоқҳои марказҳо ва шуъбаҳо (шуъбаҳои шаҳодатгардонии ҷабрдидагон, айбдоршавандагон ва дигар шахсони воқеӣ (амбулаторӣ), шуъбаи танаталогӣ, утоқҳои сексионӣ (ҷасадҳо), шуъбаҳои экспертизаҳои далелҳои шайъӣ (биологии судӣ, кимиёвӣ судӣ, биокимиёвӣ судӣ, бактериологии (вирусологии) судӣ, криминалистикии тиббӣ, спектаралӣ, тадқиқоти тиббӣ-судии молекулярӣ-генетикӣ, гистологӣ), шуъбаи экспертизаҳои мураккаб.
- Муайян намудани сохтори объективӣ муассисаҳои экспертӣ (аз кадом шуъбаҳо иборат аст), мутобиқати он ба ҳаҷми кори иҷрошуда, баҳодии лозимаи муассиса ва дигар сохторҳои воҳид.
- Таҳлили иқтидори техникий марказ ва шуъбаҳо дар муқоиса бо меъёрҳои ҷиҳозонидани муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ва зерсохторҳои онҳо бо таҷҳизот ва асбобҳои тиббӣ барои гузаронидани намудҳои асосии экспертизаҳо, ки бо фармоиши ВТ ва ҲИА ҚТ №918, аз 1-уми ноябри соли 2014 тасдиқ шудааст.
- Таҳлили иқтидори кадрӣ муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ва мутобиқат намудани онҳо ба намуд ва ҳаҷми корҳои иҷрошаванда.
- Таҳлили таъминоти минтақаҳои ҷумҳурӣ бо мутахассисон ва воҳидҳои корӣ тасдиқгардида бо мақсади муқаррар намудани вазъи воқеии сарборӣ мутахассисони соҳа.
- Таҳлили ҳуҷҷатгузори кадрӣ дар муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ бо мақсади муқаррар намудани мутобиқатномаи ҳуҷҷатҳои таҳассусии экспертони тиббӣ-судӣ вобаста ба намуд ва ҳаҷми корҳои иҷрошаванда (эксперт бояд дар доираи донишҳои махсуси худ амал наояд):
- Омӯзиши ҳуҷҷатҳо дар бораи мавҷуд будани таҳассуси аввалия, ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи курси таҳассусии тиби судӣ (мавҷудияти диплом

дар бораи гузаштани тахассуси аввалия, интернатура, ординатураи клиникӣ, доштани унвонҳои илмӣ).

- Доштани ҳуҷҷати тасдиқкунанда оид ба гузаштан аз аттестатсияи мутахассисон ва додани категорияҳои духтурӣ (2, 1 ва категорияи боло), мавҷудияти сертификатҳо оид ба гузаштани ҳаргуна курсҳо.
- Таҳлили сатҳи маблағгузори муассисаҳои экспертӣ ва манбаҳои он (буҷавӣ ва ғайрибуҷавӣ), таҳлили сатҳи ҳавасмандгардонии экспертон ва таҳлили имконияти фаъолияти мустақили муассисаҳои экспертӣ тибқи меъёрҳои амалкунандаи миллӣ ва бо назардошти ҳаммаблағгузори байнимуассисавӣ. Барои таҳлили манбаҳои маблағгузори муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ (буҷавӣ ва ғайрибуҷавӣ) таҳлили ҳуҷҷатгузори бухгалтерии МЭСТ-ҳо, бо мақсади муайян намудани мутобикати даромадҳои молии буҷавӣ барои таъминоти хароҷотҳои бо гузаронидани экспертизаҳо алоқамандӣ дошта, аз ҷумла:
- Таҳлили маблағҳои буҷавӣ ва ғайрибуҷавие, ки ба суратҳисобҳои махсуси марказҳо барои ҳалли муаммоҳо ворид карда мешаванд ва кифоягии онҳо барои ҳалли муаммоҳои дохилии марказҳо.
- Ҳаҷми умумии таъминоти маблағгузори давлатӣ ва баҳогузори муқоисавии он байни вилоятҳо (Маркази вилояти Суғд, Маркази вилояти Хатлон, Маркази ҷумҳуриявӣ);
- Ҳаҷми умумии таъминоти маблағгузори давлатӣ, ки ба эҳтиёҷоти шуъбаҳои ноҳиявӣ ва байниноҳиявӣ экспертизаи тиббӣ-судӣ равона карда мешавад;
- Тақсимои таносуби фоизи маблағҳо ба эҳтиёҷоти соҳа (тақсимои ҳисобии маблағҳо тибқи маълумоти расмӣ);
- Таҳлили муаммоҳои воридшавии маблағҳои ғайрибуҷавӣ барои гузаронидани экспертиза вобаста ба ҳолатҳои зӯрварӣ (шиканча ё дигар ҳолатҳои зӯрварӣ, муносибати бераҳмона, расонидани зарар ба саломати шахс, ки бо тафтиши то тафтишоти пешакӣ ё ин ки дар асоси аризаи ҳуди ҷабрдида амалӣ мегардад).
- Таҳлили тадбиқи Қарори Ҳукумати ҶТ №600 аз 02.12. 2008 дар таҷрибаи экспертизаи тиббӣ-судӣ.
- Таҳлили дигар меъёрҳои қонунгузорию, ки масъалаҳои молиявӣ ва муаммоҳои соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ (Кодекси муқоисавии ҶТ, Қарори Ҳукумати ҶТ №600 аз 02.12. 2008 ва Қарори Ҳукумати ҶТ №661 аз 30.12.2011, Қонуни ҶТ “Дар бораи экспертизаи давлатии судӣ”), тадбиқи воқеӣ ва муаммоҳои тадбиқи он дар таҷриба, таҳлили муқоисавӣ бо меъёрҳои, ки масъалаҳои воридшавии маблағҳои буҷавӣ ва ғайрибуҷавиро ба марказҳои суди тиббӣ дар дигар давлатҳо пешбинӣ менамояд.

НАТИҶАҲОИ ТАДҚИҚОТ:

Шарҳи адабиёти дастрас доир ба ташкилӣ, сохтор ва вазъи экспертизаи тиббӣ-судии Тоҷикистон.

Тадқиқотчиёни таърихи Осиеи Миёна муфассалу равшан дар бораи форматсияи иҷтимоӣ, ҳуҷумҳои истилогарони хориҷӣ ва монанди ин, лекин бениҳоят кам оид ба ҳуқуқ ва тиби он давра хабар медиҳанд.

Чунин ҳолат эҳтимолан, ба он вобаста аст, ки ин минтақа муддати тӯлонӣ майдони муборизаҳои шадид буд, ҷое, ки қувваи яроқ бо ҳуқуқ ассосиатсия шуда буд.

Асрҳои V-VIII дар таърихи Осиеи Миёна - ин давраи ташкил ёфтани сохтори нави иҷтимоӣ иқтисодӣ, устуворию синфҳо ва табақҳои ҷамъияти феодалӣ, сохтори

иерархиявӣ аст. Тоҷикистони ҳозира дар давраи асри миёна минтақаи ягонаи таърихӣ-географиро ташкил намедод, ба чанд қисмат тақсим шуда буд. Дар асрҳои VII-VIII Осиёи Миёна аз тарафи арабҳо забт шуд. Халифаҳои араб сиёсати ҷорӣ намудани исломро пеш ва бо қатъият бо дигар динҳо, ки дар ин ҷо мавҷуд буданд, мубориза мебуданд. Ислом, ҳамчун сохтори давлатии динӣ, ба ивази ислоҳоти ҳокимияти мавҷудбуда омадааст.

Ислом ҳамчун як сохтори давлатии динӣ ислоҳоти мавҷудаи кудратро дар Осиёи Миёна тағйир дода, динҳои халқҳои онро иваз кард: фарҳангҳои Митра ва Анахит, Зардуштӣ ба ибодати оташин, Буддизм (28; 72). Бо вучуди муқовимати ноумедонаи халқҳои Осиёи Марказӣ, ин худ ба вучуд омад ва дар тӯли солҳои дароз асбоби бозэтимоди низоми феодалӣ, баъдтар феодал-буржуазия буд. Аз ин рӯ, ислом ҳуқуқи синфи ҳукмронро иваз кард (72). Бо вучуди нақши асосии дин дар ҳалли бисёр масъалаҳо, аз ҷумла масъалаҳои тиббӣ, тибии тоҷикӣ-форсӣ рушди муайяни худро ба даст овард. Ҳамин тавр, яке аз қадимтарин ёдгориҳои хаттӣ, ки китоби муқаддаси Авесто мебошад, маълумоти умумӣ медиҳад, ки ба назари мо, ба тибии судӣ (анатомия ва физиологияи инсон, сабабҳои марг аз беморӣ, зӯрварӣ, тарс) алоқаманд аст.

Мурофияҳои судӣ аз ҷониби қозӣ, ки ҳамчун руҳонӣ амалҳои худро дар асоси қонуни шариат анҷом медод, баргузор мешуд. Дар ин санади ҳуқуқӣ, зухуроти тибии судӣ ба таври возеҳ рад карда шуда буд (28). Шояд ин урфу одатҳо, ки дар шариат ба назар гирифта шудаанд ё аз он пайравӣ карда, ба тафаккури мардум одат карда, ба урфу одатҳои ҷаҳони мусулмонӣ табдил ёфтаанд, ки дар онҳо урфу одат ва дин бо ҳам зич пайванданд ва сарҳади байни онҳо, чун қоида, муайян карда намешавад. Ҳангоми марги бемор хешовандон ё ин ки наздикон кӯшиш мекарданд фавран марги ӯро тасдиқ кунанд. Изҳороти марг дар оина ё поре аз пашми пахта, ки ба сӯрохиҳои роҳи нафас оварда мешуд (набудани нишонаҳои тумани оина ва ё ларзиши пашми пахта дар сурати марг). Боварӣ ба марги инсон тавассути фарорасии марги пурқувват расонида шуд. Аз ин рӯ, чашмони шахси фавтидаро зуд мепӯшиданд, бо бандина ҷоғи поёнро маҳкам мекарданд.

Маросими хайрбодӣ бо марҳум бо овозандозии баланд ва гиря амалӣ мегардид: гумон мекарданд, ки шунавоии гӯшҳои мурдагон то ҳол нигоҳ дошта мешавад ва ҳама нидоҳо ва садоҳоро мешунаванд. Эҳтимол, чунин маросим, дар қатори ғайраҳо, ҳадафи аз байн бурдани марги ҳаёли буд. (120)

Ҳамин тариқ, мардумони ҷаҳони мусулмонӣ, алалхусус Осиёи Миёна, аз давраҳои пеш дар бораи ҳолати инсон байни ҳаёт ва марг, дар бораи ташхиси фарорасии марг ва марги ҳаёли, дар бораи аломатҳои ҷудогонаи зухуроти ҷасад тасаввуроти зиёд доштанд.

Дини ислом чунин меҳисобид, ки ҳаёти воқеии инсон пас аз маргаш оғоз мешавад ва ин муқаррарот дар шариат ба тариқи қатъиян манъ кардани ташреҳи ҷасад ба назар гирифта шудааст. Маълум аст, ки дар дигар кишварҳо низ кушодани ҷасад манъ карда шуда буд. Чунин мешумориданд, ки фавтида бояд дар пеши Худо ҷӣ намуде, ки дар ҳаёташ буд, пайдо шавад, аммо аллакай дар асрҳои миёна кушода кардани ҷасади ба қатл расонидашуда иҷозат дода шуда буд.

Аз асрҳои XVII-XVIII кушодани ҷасади одамоне, ки аз беморӣ ё марги маҷбурӣ вафот кардаанд, аз ҷумла ташреҳи ҷасад ҳангоми бачакушӣ, дар миқёси торафт афзоишбанда татбиқ мешуд, ки дар ташкили заминаи илми тиб нақши муҳим бозид (70). Дар тибии ҷаҳони мусулмонӣ манъ кардани кушодани ҷасад на танҳо ба содагардонии тасаввурот дар бораи моҳияти беморӣ, балки ба ташаккули тибии судӣ ҳам таъсир нарасонида намонд.

Дохилшавии Осиёи Марказӣ ба Русия, ки дар нимаи дуюми асри XIX оғоз ёфт, ҳамзамон бо ислоҳоти судӣ дар Русия дар соли 1864 рост омад. Дар робита ба ин ислоҳот, суди махфӣ бо иштироки айбдоркунӣ ва ҳимоя аз ҷониби доварон иваз карда шуд. Хусусияти асосии муҳофизат ба экспертиза талаботро афзуд.

Натиҷаи ислоҳоти судӣ воридшавии конгрессҳои Қозихо дар муҳофизатҳои судӣ дар Осиёи Марказӣ ва Қазоқистон буд. Аммо ин таҷдиди сохторӣ хусусияти расмӣ дошт, зеро манфиати сиёсатҳои мустамликавӣ, ки шарият ба онҳо дода буд, аён буд.

Инқилоби Бузурги Сотсиалистии Октябр пояҳои тибӣ амалӣ ва илмиро дар Осиёи Марказӣ ва Қазоқистон ба вуҷуд овард. Дар замони шӯравӣ муҳофизат ба амал омад, ки ҳуқуқи ҷавобгарро тавассути ворид кардани маълумот дар бораи КХМ дар Осиёи Марказӣ ва Қазоқистон таъмин кард (121). Ҳамагӣ 4 сол баъд аз ташкили РСФСР Тоҷикистон, соли 1933 ташхиси судии тиббии ҷумҳурӣ таъсис дода шуд. Ин хидмат бо иштироки бевоситаи созмондиҳандагони маъруфи соҳаи тандурустӣ ташкил шудааст, ки рушди минбаъдаи онро муайян кардааст (31; 126). Яке аз аввалин созмондиҳандагони экспертизаи тиббӣ-судӣ дар Тоҷикистон К. В. Фрунзе буд. Константин Василевич Фрунзе солҳои тӯлонӣ ҳамчун духтури амалӣ кор карда, аз соли 1929 ба фаъолияти тиббӣ-судӣ гузашт. Аз соли 1933 дар Сталинобод дар вазифаи эксперти судӣ кор карда, ҳамзамон вазифаи машваратчи Кумитаи халқии тандурустии Тоҷикистонро оид ба масъалаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ҳамчун кардааст. Соли 1937 ба вазифаи сармутахассиси эксперти тиббӣ-судии Кумитаи халқии тандурустии РСФСР Тоҷикистон таъин карда шуд. Вай пойгоҳ ва воҳидҳои кориро ташкил менамояд. Дар солҳои аввали фаъолият қариб ҳеҷ гуна таҷҳизот надоштанд. Воҳиди корӣ аз як духтур ва панҷ корманди ёрирасонанда иборат буд.

Аз соли 1935 ташхиси судии тиббӣ тадриҷан густариш ёфт ва дар соли 1936 он хусусияти як муассисаи ҷумҳуриявӣ бо шӯбаҳо дар атрофро пайдо намуд. Дар соли 1936, ба ғайр аз шаҳри Сталинобод, дар шаҳрҳои Ленинобод (ҳозира Хучанд), Кӯлоб, Қўрғонтеппа ва Уротеппа (ҳоло Истаравшан) ташхиси судии тиббӣ таъсис дода шуд. Дар соли 1940, дар робита ба интиқоли К. В. Фрунзе ба Маскав, Пётр Краветс сардори экспертиза шуд. Ӯ ҳамчун мутахассиси ботачрибаи соҳаи тандурустӣ ҳадамоти ташхиси судии тиббиро роҳбарӣ мекунад, ки дар он ҷо ба ташкили заминаи моддию иқтисодӣ диққати махсус медиҳад. Бо кӯшиши ӯ дар соли 1940 экспертизаи тиббӣ-судӣ дар як ҳуҷраи хуб муҷаҳҳазшуда дар худуди Беморхонаи ҷумҳуриявӣ ҷойгир буд. Барои таъмини сифати экспертизаи тиббӣ-судӣ ва ташкили корҳои илмӣ, П. А. Краветс аз Донишқадаи тиббии Сталинобод профессор П. В. Сиповскийро ҳамчун машваратчи даъват менамояд, ки пас аз П. А. Краветс вазифаи ӯро аз соли 1941 иҷро намудааст. Дар соли аввали ташхис озмоишгоҳи судиву кимиёвӣ кушода шуд. Хизмати асосии ташкил ва таҷҳизонидани лабораторияи судиву кимиёвӣ ба Иван Алексеевич Глухов тааллуқ дорад. Глухов бо химияи криминалистӣ машғул буда, ба тибӣ судӣ тавачҷуҳ зоҳир карда, дар кафедраи судии тиббии Донишқадаи тиббии Тошканд таҳсил карда, дар он ҷо ба омӯзиши далелҳои шайъӣ машғул шудааст. Аз соли 1943 то 1945 лабораторияро Г. В. Сиповский роҳбарӣ мекард.

Татбиқи васеи усулҳои таҳқиқоти илмӣ таҷрибаи судӣ-тиббӣ, баланд бардоштани сатҳи кадрҳо ва тақмили ихтисоси мутахассисонро талаб мекард. Дар ин самт профессор Сиповский П. В. ба таълими кормандони судиву тиббӣ диққати зиёд дод.

Дар соли 1947 бори аввал дар ҳайати мушовараи Вазорати тандурустии ҶШС Тоҷикистон гузориши Сарэксперти тиббӣ-судӣ А. Г. Глушенко «Дар бораи вазъи ташхиси судии тиббии ҷумҳурӣ, тадбирҳои рушд ва тақмили он» шунида шуд.

Коллегия аз рӯи ин масъала қарори муфассал қабул кард, ки он барномаи амали кормандони экспертиза буда, боиси такмили минбаъдаи корҳо гардид.

Соли 1948 аввалин кадрҳои миллӣ дар сафи мутахассисони судиву тиббии Тоҷикистон пайдо шуданд: А. Самадов, У. Додобаев, Т. Пулатов. Он сол на танҳо таҷдиди куллии корҳои азнавсозӣ дар шаҳри Сталинобод, балки ташкили экспертизаи минтақавӣ дар шаҳри Ленинобод низ қайд гардид, ки ҳайати он дар як сол (1947-1948) аз се то 27 нафар васеъ карда шуд. Дар ҳамон сол, тибқи фармони Вазири тандурустии СССР дар шаҳри Ленинобод сохтмони бинои махсус барои экспертизаи тиббӣ-судӣ шуруъ шудааст.

Моҳи июни соли 1949 аввалин конфронси байниминтақавии коршиносони судӣ-тиббии Тоҷикистон баргузор гардид. Барномаи конфронс асосан ба баррасии масъалаҳои ташкили экспертизаи тиббӣ-судӣ дар минтақаҳо ва вилоятҳои ҷумҳурӣ бо назардошти иҷрои фармони Вазорати тандурустии СССР №82, аз 11.16.1948 ва мактуби даврии муовини вазири тандурустии ИҶШС аз 11.14.1947 барои №08/12/1 бахшида шудааст. Сармутахассиси судиву тиббии Вазорати тандурустии ҶШС Тоҷикистон А. Г. Глушенко оид ба вазъи тибқи хурду миёна дар ҷумҳурӣ ва дурнамои рушди он ҳисобот дод. Дар ҳамин конференсия қарори Раёсати Вазорати тандурустии ИҶШС аз 20.V.1949 ба таври муфассал баррасӣ карда шуд. Конфронс як қатор қарорҳои мушаххасро оид ба беҳтаркунӣ ва назорати экспертизаи тиббӣ-судӣ дар ноҳияҳову вилоятҳо қабул кард ва диққати махсус ба ташкили ҳадамоти патологанатомӣ дар ноҳияҳо дода шуд.

Экспертизаи тиббӣ-судии ҶШС Тоҷикистон ба панҷ вилоят хизматрасонӣ мекард: Кӯлоб, Фарм, Ленинобод, Бадахшон ва Сталинобод бо шаҳрҳои Ленинобод, Фарм, Кӯлоб, Хоруғ - тобеи вилоятҳо ва шаҳри Сталинобод - тобеи ҷумҳурӣ. Ғайр аз ин, ЭТС-и Тоҷикистон ба баъзе минтақаҳои вилояти Сурхондарёи ҶШС Ўзбекистон хизмат мекард, ки аз ҷиҳати ҷуғрофӣ ба шаҳри Сталинобод наздик буданд. Ба вилояти Сталинобод мувофиқи фармони Вазири ниғаҳдории тандурустии СССР, бевосита РБСМЭ хизмат мерасонид.

Экспертизаҳои ноҳияҳои вилояти Сталинобод бинои худро надоштанд, онҳо мурги бемористонҳоро барои кушодани ҷасадҳо ва ҳангоми қабули шахсони зинда аз утоқҳои ноҳиявии амбулаторӣ истифода мекарданд. Экспертизаи тиббӣ- судии шаҳри Сталинобод дар манзили хусусӣ ҷойгир буд, дар он ҷо амбулатория, лабораторияи судӣ-тиббӣ бо шӯъбаҳои биологӣ ва химиявӣ мавҷуд буданд. Таҳқиқоти ҷасад дар мурги хуб таҷҳизонидашуда амалӣ мегардид. Экспертизаи тиббӣ-судии шаҳри Сталинобод таъминоти қаноатбахш дошт.

БЭСТҶ мурги хусусии худро надошт, дар ҳолати зарурӣ мурги беморхонаи клиникии Сталинободро дар якҷоягӣ истифода мебарданд. БЭСТҶ дар як бинои иборат аз 13 утоқи корӣ ва як қатор утоқҳои коммуналӣ (гараж, ҳаммом, душ ва ғайра) ҷойгир буд. Шаҳодатгардонии шахсони зинда ҳангоми зарурат дар амбулаторияи шаҳрӣ гузаронида мешуд. Дар солҳои минбаъда, БЭСТҶ шумораи зиёди таҷҳизоти махсусро ба даст овард ва дар заминаи он кафедраи тиббӣ-судии Институти тиббии Сталинобод ҷойгир шуд.

Бо афзоиши шумораи мутахассисони баландихтисос, ЭТС ба як маркази машваратии илмӣ мубаддал мегардад ва ба ин васила барои ташкили кори илмӣ дар заминаи ЭТС шароит фароҳам меорад.

Мутаносибан, бо ин кори илмӣ ин давра дар се самти асосӣ ифода ёфтааст: омӯзиши аломатҳои синну сол дар робитаи судӣ дар шахсони дарозумр дар шароити Тоҷикистон; омӯзиши токсикологияи гиёҳҳои захрнокӣ маҳаллӣ; ташхиси гинекологии акушерӣ.

Бояд қайд кард, ки вазъ дар минтақаҳои перифери он замон бадтар буд. Дар ин давра мавқеи коршиносони судиву тиббӣ дар бисёр ҳолатҳо ҳамзамон аз

чониби духтурони дигар ихтисосҳо иваз карда мешуд, ки ин яке аз сабабҳои таъхир ёфтани рушди экспертизаи судӣ-тиббӣ буд.

Дар шаҳри Кӯлоб аввалин мутахассиси тиббӣ-судӣ соли 1938 пайдо шуд - духтур Т. Ю. Тюлупа. Пас аз соли 1939 ба вазифаи эксперти судии тиббии шаҳри Сталинобод гузаштани Т. М. Тюлупа, ин вазифа боз ҳамзамон бо табии дигар ихтисосҳо то соли 1942 иваз карда шуд, то вақте ки духтур Магер О. ба ин вазифа таъин карда шуд, ки ӯ дар шаҳри Кӯлоб то соли 1944 фаъолият намудааст. Дар шаҳрҳои Қўрғонтеппа, Уротеппа вазифаҳои коршиносони судиву тиббӣ дар соли 1936 қорӣ карда шуд, аммо онҳо (то соли 1948 дар шаҳри Қўрғонтеппа, то соли 1952 дар шаҳри Уротеппа) бо ҷарроҳон ва акушер-гинекологҳо иваз карда шуданд. Экспертизаи тиббӣ-судии Вилояти Мухтори Куҳистони Бадахшон як морге дошт, ки бино ва таҷҳизот ба талабот ҷавобгӯ набуд. Тадқиқоти шахсони зинда дар яке аз утоқҳои клиникаи шаҳрӣ гузаронида мешуд. Он вақт лабораторияи мустақил ташкил кардан зарурат надошт, зеро объектҳои лабораторияи ташхиси судиву тиббӣ дар ҳолати зарурӣ ба шуъбаҳои судии тиббии БЭСТЧ фиристода мешуданд. ЭТС-и минтақавии Фарм бинои қорӣ надошт. Дар яке аз биноҳои иловагии Беморхонаи вилояти Фарм кушодани ҷасад ба роҳ монда шуда, ташхиси шахсони зинда бошад, дар поликлиника мегузашт. Ҳамзамон, тадқиқотҳои лабораторӣ дар шуъбаҳои БЭСТЧ гузаронида мешуданд.

ЭТС-и минтақавии Кӯлоб низ бинои қорӣ надошт. Кушодани ҷасад дар морги беморхонаи вилояти Кӯлоб, муоинаи шахсони зинда дар утоқи идораи поликлиника, ки махсус барои ин мақсад ҷудо шуда буд, амалӣ мегардид. Лабораторияи тиббӣ-судӣ вучуд надошт. Дар ҳолати зарурӣ, объектҳоеро, ки озмоишгоҳи лабораториро талаб менамояд, низ ба БЭСТЧ мефиристоданд. Ҳамзамон, ЭТС-и минтақаи Кӯлоб бо асбобҳои зарурӣ барои кушодани ҷасад таъмин карда шуда буд.

ЭТС-и вилояти Ленинобод дар бинои мақсаднок, дорои морги таҷҳизонидашуда бо таҳона барои ҷасадҳо; озмоишгоҳи судиву судӣ бо шуъбаҳои биологӣ, патологӣ ва судии кимиёӣ; утоқи коршиноси судӣ-тиббии вилоятӣ; утоқҳои коммуналӣ ҷойгир шудааст.

Дар маводи тасдиқшудаи ташкилӣ ва методологӣ оид ба ЭТС, яъне дар фармони Вазири тандурусти ИҶШС аз 16-уми феврالی соли 1948 (№82) қайд шудааст, ки ЭТС илова бар вазифаи асосии худ, бояд барои беҳтар кардани кори хадамоти патоанатомиявӣ дар минтақаҳо бинобар ташкили бади он ва ё нарасидани мутахассисони патологанатом кӯмак намояд. Дар асоси гуфтаҳои боло, ба вазирони тандурусти ҷумҳуриҳои иттифоқӣ фармон дода шуд:

- ҳамасола ҷудо кардани маблағ барои таъмир ва барқарорсозии биноҳои ЭТС ва моргҳо (банди 2 (3));

- таъмини таъмири фаръӣ (қорӣ) ва таъмири калон (асосӣ) ва нигоҳдории биноҳои моргҳои дар заминаи беморхонаҳо ҷойдошта аз рӯи сметаи беморхонаҳо ба уҳда гирифта ва ба сардухтурон барои нигоҳдорӣ ва истеҳсоли саривақтии таъмири қорӣ ва тамири асосӣ ҷавобгарӣ вогузор карда шавад (банди 3 (4)).

Мувофиқи гуфтаҳои дар боло зикршуда, коршиносони судиву тиббӣ вазифаҳои асосии касбии худро оид ба кушодани ҷасадҳо дар беморхонаҳо мегузaronанд ва ҳамчун патологанатом низ ин вазифаро метавонанд ҳамчоя иҷро намоянд.

Тафовут дар хусусияти минтақаҳои ба Ҷумҳурии Тоҷикистон дохилшуда ба тараққиёти нобаробари шабакаҳои муассисаҳои тиббӣ-судӣ оварда мерасонад. Зичии ками аҳоли (2,6 ба 1 километри квадратӣ), дурӣ аз якдигар аз минтақаҳои Фарм ва Бадахшони Қухӣ дар ин минтақаҳо таъсиси экспертизаи тиббӣ-судии байни ноҳиявиро номатлуб мегардонад (48). Ба гуфтаи муаллифони дигар, зичии

аҳоли дар як километри мураббаъ метавонад ҳамчун нишонаи дастрасӣ ба ёрии тиббӣ истифода шавад. Ба минтақаҳои дорои зичии ками аҳоли бояд индекси баландтари талабот таъин карда шавад (9). Барои минтақаҳои Кӯлоб, Сталинобод ва Ленинобод, ки дар он ҷо зичии аҳоли ниҳоят баланд буд (мутаносибан 71,5 ва 61,2 ба 1 километри кв) (9), шакли аз ҳама самараноки хизматрасониҳои судиву тиббӣ коршиносони судии байниминтақавӣ ва ноҳиявӣ буданд. Табиати ҷойгиршавии минтақаҳои атрофи маркази ноҳияҳо зарурати дарёфти коршиносони судиву тиббиро мустақиман дар маркази вилоятҳо водор кард. Бо дарназардошти хусусиятҳои дар боло тавсифшудаи Тоҷикистон, муассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ чунин ҷойгир шуда буданд: а) вилоятҳои Фарм ва Бадахшони Кухӣ (Помир) танҳо аз ҷониби коршиносони тиббӣ-судии вилояти хизматрасонӣ мекарданд; б) минтақаи Кӯлоб - аз ҷониби коршиносони тиббӣ-судии вилоятӣ ва ду коршиноси тиббӣ-судии ноҳиявӣ (ҳоло вилояти Хатлон бо 2 маркази ЭТС - Бохтар бо 4 экспертизаи байниноҳиявӣ ва ЭТС-и минтақавӣ Кӯлоб бо 2 шуъбаи байниноҳиявӣ); в) вилояти Сталинобод (ҳоло РТЧ) аз ҷониби як коршиноси тиббӣ-судии вилоятӣ ва чаҳор (ҳоло 6) коршиносони тиббӣ-судии ноҳиявӣ, ки қариб тамоми гуруҳҳои ноҳияҳоро бо фаъолияти худ фаро гирифтаанд; г) Вилояти Ленинобод (ҳоло Суғд) ба шаш гуруҳи ноҳияҳо тақсим карда шуда буд (ҳоло 13), ки дар онҳо шаш коршиноси судии тиббӣ таҳти роҳбарии коршиноси тиббӣ-судии вилоятӣ кор мекарданд. Дар ин самт, озмоишгоҳи мустақили судӣ ва шуъбаҳои химия ва биологияи судӣ мавҷуд буданд (29). Коршиноси судии байниноҳиявӣ дар Тоҷикистон, чун қоида, ба ду ё се ноҳия хизмат мекард. Дар чунин ҳолат ӯ метавонад шахсан танҳо ҳодисаҳои ташхиси судии тиббии ҷасадро фаро гирад ва ташхиси шахсони зинда, ки аз рӯи миқдор онҳо дар амалияи тиббӣ-судӣ бештар буданд, аксаран аз ҷониби духтурони муассисаҳои тиббӣ, ки мутахассисони соҳаи тибии судӣ набуданд, анҷом дода мешуд.

Сифати чунин экспертизаҳо, он тавре, ки интизорӣ мерафт, паст хоҳад буд. Ҳуҷҷатҳо, инчунин дарҷи ин ташхисҳо ба талаботи тиббӣ-судӣ ва таҷрибаи судию тафтишотӣ мувофиқат накарданд (Ҳисоботи муттаҳидшудаи ЭТС ҶТ барои соли 1950).

Аз ҷониби дигар, на ҳамеша, нокифоягии дониши асосҳои тибии судӣ аз ҷониби кормандони судию тафтишотӣ боиси паст шудани талабот ба экспертизаи гузаронидашуда мегардад. Бо назардошти ҳамин ҳолатҳо, намояндагони мақомоти судию тафтишотӣ бисёр вақт духтуронро, ки экспертизаи тиббӣ-судиро мегузаронданд, оид ба ҳолати кор маълумоти дуруст намендоданд, имкониятҳои экспертизаи тиббӣ-судиро истифода намебуданд, ташхисро дар бораи ҳолатҳои ин парванда анҷом намендиҳанд, аз маълумоти МА истифода намебаранд. Бо дарназардошти камбудииҳои дар боло зикршуда, роҳбарони шуъбаҳои вилоятӣ тандурустӣ фармон бароварданд, ки дар минтақаҳои, ки коршиносони судӣ надоранд, масъулияти гузаронидани ЭТС ба зиммаи сардухтурони беморхонаҳои ноҳиявӣ гузошта шудааст.

Ҳамчун як рушди ин чорабинӣ, коршиносони экспертизаи тиббӣ-судии вилоятӣ бо коршиносони экспертизаи тиббӣ-судии ноҳиявӣ чадвали ташрифи пешбинишуда таҳия карданд, ки мувофиқи он экспертони тиббӣ-судии байниноҳиявӣ ба минтақаҳои, ки аз тарафи онҳо хизмат расонида мешавад, дар ду ҳафта як маротиба ҳозир шаванд.

Баҳисобгирии қатъии ташхисҳои аз ҷониби духтурон гузаронидашуда бо додани шумораи муайяни варақаҳои махсуси ташхиси шахсони зинда ва журналҳо (дафтари бақайдгирӣ) барои бақайдгирии экспертизаҳо ба сардухтурони беморхонаҳои ноҳия таъмин карда шуд.

Барои самараноктар гардидани ин чорабинӣ, бо мақомоти тафтишотӣ ва судӣ мувофиқа карда шуд, ки ташхисро танҳо он вақт салоҳиятнок доништан мумкин аст, агар он дар варақаҳои махсус тартиб дода шуда бошад. (Шакли таҳияшуда - Протокол оид ба муоинаи тиббӣ-судии дастгиршудагон бо Фармони Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №918, аз 1-уми ноябри соли 2014 тасдиқ шудааст, ки айни замон фаъолияти пизишкон дар муассисаҳои тиббӣ амалӣ карда мешавад). Коршиносони судиву тиббӣ ҳангоми ташрифи ба нақша гирифташуда мунтазам хулосаҳои духтурони коршиносро месанҷиданд. Сифати ташхисҳо ва хулосаҳои он дар маҷлисҳои якҷояи духтурон ва кормандони судию тафтишотӣ бодикқат баррасӣ карда шуданд. Дар ҳуди ҳамин воҳӯриҳо, ташхисгарони ноҳиявӣ дар бахшҳои алоҳидаи тибӣ судӣ дарсҳо баргузор карданд. Барномаи дарсҳои мавзӯӣ, ки дар ҷаласаи коршиносони тиббӣ-судии вилоятӣ таҳия шудааст, аз ҷониби Сарэксперти тиббӣ-судии ҷумҳурӣ тасдиқ карда шудааст (истинод ба рисолаи И. Ҳалимов).

Маблағзори бахш як қатор мушкилот дошт, ки инро ҳолати биноҳо, морғҳо, таъминоти моддию техникии бюрои ташхиси судии тиббӣ ва норасоии захираҳои кадрӣ на танҳо дар соҳаи хадамоти судӣ-тиббӣ, ҳамин тавр аз ҷониби патологанатомҳо дар муассисаҳои периферии экспертизаи тиббӣ-судӣ бозгӯ мекард.

То наздикӣ ҳатто марказҳои минтақавии ЭТС ҳисобҳои ҷорӣ худро надоштанд, баҳисобгирии муҳосибиро ба роҳ намонда буданд ва наметавонистанд маблағро барои эҳтиёҷоти хидмат мустақилона идора кунанд. Ин ҳолат бо он вобаста буд, ки баҳисобгирӣ ва ҷойгиркунии муассисаҳои минтақавӣ аз ҷониби шуъбаҳои тандурустии минтақавӣ ба таври мутамарказ сурат мегирад.

Ин ҳолатҳо, мутаносибан, наметавонанд ба таъминот ва рушди соҳа бетаъсир монанд. Бо таъсисёбии вилояти Ленинобод ва ташкили босамари хизматрасонии тиббӣ дар қаламрави он, аз буҷети ҷумҳуриявӣ ба буҷети вилояти Ленинобод ба номи баъзе муассисаҳои тиббии минтақавӣ, аз ҷумла ба Бюрои ҷумҳуриявии ташхиси судиву тиббии №2 интиқол карда шуд. Ҳамин тариқ, назорати маблағҳои Бюрои вилоятӣ экспертизаи тиббӣ-судӣ бо фармони Вазорати тандурустии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон аз 02.22.1971, №508 ба Идораи тандурустии вилояти Ленинобод вогузор карда шудааст. Ин назорат бо мақсади ташкили самараноки ёрии тиббӣ гузаронида шуда буд, зеро дар ин давра шумораи аҳоли дар минтақаҳо афзоиш ёфта, дар вилояти Ленинобод ин рақам аллақай тақрибан 938,000 буд.

Новобаста аз афзоиши минбаъдаи аҳоли, танҳо пас аз 35 сол, дар соли 2006 бо фармони Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13-уми июли соли 2005 №287 ва 412 аз 20-уми июли соли 2005 "Дар бораи ғайримутамарказкунӣ", ки бо мақсади истифодаи оқилона ва назорати қатъии маблағҳои буҷетӣ амал мекунад, аз 01.01.2006 назорати пурраи маблағҳои буҷетӣ ба роҳбарияти ЭТС-и вилоятҳо вогузор карда шуд. Гузаронидани назорат ба маблағчудокунӣ ба роҳбарияти марказҳои экспертизаи вилоятӣ имкон фароҳам овард, ки маблағҳо барои эҳтиёҷоти зарурӣ тақсим карда шаванд ва барои ташкили самарабахши хизматрасонӣ дар минтақаҳо аризаҳои иловагӣ дода шаванд. Аммо, то ҳол механизми возеҳи ҳалли мушкилоти тадбирҳои ЭТС-и ноҳиявӣ ва байниноҳиявӣ мавҷуд нест, зеро мувофиқи механизмҳои солҳои 70-ум, шароити кории ЭТС-и ноҳиявӣ ва байниноҳиявӣ ба роҳбарияти беморхонаҳое, ки шуъбаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ҷойгиранд, вогузор шудааст. Гарчанде дар марказҳои вилоятӣ барои ҳалли мушкилоти дохилӣ имконоти молиявии муносиб пайдо шудааст, лекин барои ноҳияҳо ҳанӯз чунин имконият вуҷуд надорад ва ин мушкилот аз қарори роҳбарияти муассисаҳои тиббии ноҳия вобаста аст.

Маълумоти дар боло овардашуда зарурати фаврии баҳодихии ҳолати объективӣ, аз нав дида баромадани сохтори хидматро бо мақсади фаъолияти самаранок ва таъминоти моддию техники дар Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб менамояд.

ВАЗЪИ ВОҚЕИИ СОХТОРӢ, ТАБЕИЯТӢ ВА ПОЙГОҲИ МОДДИЮ ТЕХНИКИИ СОҲАИ ЭКСПЕРТИЗАИ ТИББӢ-СУДӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Айни ҳол дар ҷумҳурӣ сохтор ва баҳамтобеияти фаъолияти соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ аз ҷиҳати дастурию методӣ, инчунин амалан зинаҳои таъиноти экспертиза ба таври зайл ба роҳ монда шудааст:

1. маркази ҷумҳуриявии экспертизаи тиббӣ-судӣ;
2. марказҳои экспертизаи тиббӣ-судии вилоятӣ (минтақавӣ);
3. шуъбаҳои марказҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ дар ноҳияҳо ё шуъбаҳои байниноҳиявӣ.

Аз ҷиҳати маъмурию хоҷагӣ:

1. шуъбаҳои ноҳиявӣ ва байниноҳиявӣ ба марказҳои минтақавӣ;
2. марказҳои вилоятӣ ба раёсатҳои тандурустии ҳокимияти иҷроияи маҳаллӣ.
3. маркази ҷумҳуриявӣ ба Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон тобеият доранд.

Роҳбарии умумии соҳаро дар ҷумҳурӣ сарэксперти Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, ки тибқи меъёрҳои амалкунанда одатан сарвари маркази ҷумҳуриявӣ таъин мешавад, идора менамояд. Тибқи низомномаи Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, таъин намудани сармутахассиси соҳа ба ваколати вазорат дохил мешавад.

Сохтор ва баҳамтобеияти соҳа нишон медиҳад, ки фаъолияти соҳа мутобиқ ба талаботҳои фаъолияти мақомоти экспертиза ва инчунин ба талаботҳои байналмилалӣ аз ҷиҳати принципи мустақилият, аз мақомоти тафтишотию судӣ дар ҷумҳурӣ дуруст ба роҳ монда шудааст, ки чунин вазъ аз тарафи гузоришгарони созмонҳои байналмилалӣ мутобиқ ба талабот ва стандартҳои байналмилалӣ эътироф гардидааст.

Дар ҷумҳурӣ айни замон Маркази ҷумҳуриявии ташхиси судию тиббӣ бо 5 шӯъбаи байниноҳиявӣ, 3 маркази вилоятӣ (Маркази вилоятии Хатлон бо 4 шӯъбаи байниноҳиявӣ ва Маркази минтақавии Кӯлоб бо 2 шӯъбаи байниноҳиявӣ, Маркази вилоятии Суғд бо 13 шӯъбаи байниноҳиявӣ, ВМКБ бе шӯъбаи байниноҳиявӣ) фаъолият бурда, ба 9 000 000 аҳоли хизматрасониро таъмин менамоянд.

ХУЛОСА ВА ПЕШНИХОДҲО:

Дар қисми натиҷаи таҳлили вазъи воқеии сохторӣ, тобеиятӣ ва пойгоҳи моддию техникии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ:

1. Таҳлил оид ба сохтор ва ҷойгиршавии марказҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ва зерсохторҳои он (чун сохтори алоҳида ё ин ки зери сохтори муассисаи тиббӣ) нишон медиҳад, ки новобаста аз фаъолияти мустақили муассисаҳои давлатии дар шакли марказҳои минтақавӣ, шуъбаҳои ноҳиявӣ ва байниноҳиявии марказҳо дар муассисаҳои тиббии ин ё он ноҳия ҷойгирбуда, бино ва утоқҳои корӣ дар тавозуни муассисаҳои тиббии дигар қарор доранд. Ҳолати номбурда душвориҳои таъминоти эҷод карда ва то дараҷае оварда расонидааст, ки майитхонаҳои шуъбаҳои ноҳиявӣ солҳои тӯлонӣ бе таъминоти моддию техники ва то ҳатто таъмири қорӣ мондаанд. Аз як тараф, шуъбаҳо таъмини фаъолияти экспертиро таъмин намоянду зерсохтори марказҳои

вилоятӣ бошанд ҳам, воқеан хизматрасониро дар ҳудуди минтақаи маъмурии алоҳида таъмин менамоянд. Вазъи мазкур барои ҳалли масъалаҳои модию маишии кормандон воқеан таъсири манфӣ расонида истода, ҳалли масъала то айна замон бо чунин тарзи сохтор ва баҳамтобеиятӣ мушкилиҳои амалиро эҷод намуда истодааст.

2. Баҳогузориҳои вазъи тамиз ва санитарияи гигиении бино ва утоқҳои корӣ, таъминоти моддию техникаи қариб ҳамаи шуъбаҳои шаҳодатгардонии ҷабрдидагон, айбдоршавандагон ва дигар шахсони воқеӣ (амбулаторӣ), шуъбаи танаталогӣ, утоқҳои сексионӣ (ҷасадҳо), шуъбаҳои экспертизаҳои далелҳои шайъӣ (биологияи судӣ, кимиёвии судӣ, криминалистикаи тиббӣ, гистологӣ) нишон дод, ки онҳо дар муқоиса бо меъёрҳои аз тарафи Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли тасдиқгардида ба таъминоти моддию техникаи ниёздоранд.
3. Бо сатҳи сохториҳои воқеӣ ва таъминоти моддию техникаи ташкил намудани фаъолияти пурсамар ва таъмин намудани эҳтиёҷоти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, ҳалли саволҳои тафтишотию судӣ, гузаронидани тадқиқотҳои муосир ва ба тасвиб расонидани ҳулосаҳо бо дараҷаи баланди исботӣ моҳиятан имконнопазир мебошад. Новобаста аз дар сохтори марказҳо вучуд доштани шуъбаҳои зертобеи ёрирасон, аз ҷумла зершуъбаҳои муҳимтарин доир ба тадқиқоти далелҳои шайъӣ, бо иқтисори таъмингаштаи ин зершуъбаҳо мутобиқат намудани он ба имкониятҳои муосир ва ҳаҷми корҳои иҷрошаванда дар ин шуъбаҳо мувофиқ нест.
4. Дар замони муосир шаклҳои гуногуни фаъолияти соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ, бо назардошти шакли давлатдорӣ, тобеияти соҳа ба мақомоти давлатӣ, миқдори аҳолии минтақа, ҷуғрофияи давлат, сохтори таъминоти молиявии муассисаҳои давлат дар шакли мақомотӣ ё минтақавӣ вучуд доранд, ки бо назардошти хусусиятҳои дар боло зикргардида боздиди шакли фаъолияти соҳа, сохтор ва баҳамтобеияти соҳаи экспертизаи тиббӣ-судии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо мақсади фаъолияти пурсамари соҳа ва таъмини ҳулосаҳои объективӣ, пурра, илман асоснок ва бо таъмини тадқиқотҳои муосир, ки дараҷаи баланди исботиро собит месозанд, айна муддаост.

НАТИҶАҲО ДАР ҚИСМИ МУАЙЯН НАМУДАНИ ИҚТИДОРИ ВОҚЕИИ КАДРИИ СОҲА:

Таъминоти кадрӣ.

1. Ғайр аз он, қайд намудан зарур аст, ки бинобар ҷой надоштани воҳидҳои холии кории табибӣ, самтҳои мухталифи соҳа умуман мутахассис надоранд. Дар баъзе аз самтҳо бошад, танҳо як мутахассис корбарӣ менамояд. Ғайр аз ин, дар аксари шуъбаҳои ноҳиявӣ ва байниноҳиявии ҷумҳурӣ ҳамагӣ як эксперт фаъолият дошта, шабу рӯз дар азназаргузаронии ҷои ҳодиса ва шаҳодатгардонии ҷабрдидагон иштирок намуда, хизматрасонии мақомоти ҳифзи ҳуқуқро ба ҷо меорад, ки ҳангоми аз кор рафтани ин мутахассис боз муаммои таъминотӣ ба вучуд меояд.
2. Дар самтҳои экспертизаҳои физикию техникаи, гистологӣ, ситологӣ, физикию техникаи дар ҷумҳурӣ мутахассиси бо талаботи соҳавӣ омодагашта вучуд надорад.
3. Дар навбати худ, таҳлили синну соли миёнаи мутахассисони соҳа нишон дод, ки синну соли миёнаи табибон - экспертони тиббӣ-судии вилояти Суғд аллакай ба 50-сола баробар мебошад. Аксари экспертон бошанд, дар синни нафақаанд, ки ҳолати мазкур низ ташвишовар ва боиси нигаронӣ аст.

Такмили ихтисос

4. То соли 2018 ҳамаи экспертон аз рӯи як мавзӯи тасдиқгардидаи Донишгоҳи такмили ихтисоси кормандони тиб доир ба мавзӯи “Шаҳодатгардони тиббӣ-судии шахсони воқеӣ” такмили ихтисос гузошта истодаанд, ки чунин ҳолат ба манфиати кор нест. Такмили ихтисоси кормандон вобаста ба дастрасиҳои муосир дар дигар самтҳои экспертиза ба роҳ монда нашудааст. Барои гузаштани такмили ихтисос дар дигар мамлакатҳо имконият дар буҷа вуҷуд надорад, ҳол он ки, такмили як самти экспертиза моҳиятан ҳалли масъала нест. Фаъолияти кафедраҳо дар самти такмили ихтисоси кормандони соҳа дар мавзӯҳои гуногуни соҳавӣ дар сатҳи ниҳоят паст қарор дорад.
5. Новобаста аз зиёд гардидани миқдори аҳолии тамоми минтақаҳои ҷумҳурӣ, аксари минтақаҳои вилоят бо воҳиди корӣ, инчунин бо мутахассисон то айнаи замон таъминоти заруриро надоранд, ки чунин маълумот мавриди муқоисаи вазъи воқеии таъминот бо воҳидҳои корӣ муқаррар карда шуд.
6. Инчунин, вобаста ба ташаккулёбии соҳа, зарурати ташкил намудани шуъбаҳои нави замонавӣ дар сохтори муассисаҳои ҷумҳурӣ, бо назардошти ворид гардидани навгониҳо ба соҳа, талаботҳои меъёрии ҳуқуқии нав, пайдо шудани талабот ба мутахассисони соҳаҳои ҳамрадиф (физикҳо, биологҳо, инженерҳои барномасоз), тадқиқотҳои муосир ва имкониятҳои ворид гардидани шуъбаҳои иловагӣ, ки чунин талаботҳо пас аз даврони соҳибистиқлолӣ ворид гардидаанд, талаботи боздиди воҳидҳои корӣ дар соҳа ва сарборӣ зарурат доранд, ки воқеан чунин таъминот бо воҳидҳои кории тасдиқшудаи аксари марказҳо айнаи замон имконнопазир мебошад.
7. Таҳлили болозикршуда асоси кофӣ барои аз тав тасдиқ гардидани ҷадвали штатии Маркази экспертизаи тиббӣ-судии ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, таъмини мутахассисони самтҳои тадқиқоти далелҳои шайъӣ, ки тайёрии махсуси меъёрӣ гузашта бошанд, афзалияти соҳа мебошад.
Айнаи замон вазъи воқеии соҳа дар сатҳи муосир гузаронидани экспертизаҳо имкон намедихад, қудрати исботии хулосаҳои эксперти бошад, ба талаботҳои меъёрию қонунии давлатӣ мувофиқ нест, аз ҷумла: талаботи *Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи давлатии судӣ»* пешбинӣ менамояд, ки сифати хулосаи экспертизаҳои мураттабшуда бояд дақиқ, асоснок ва барои пайгирии ҷинойтҳо аз нуқтаи назари илм дуруст роҳнамо бошад; мутобиқи *моддаи 7, банди 1-и* ҳамин Қонун “коршиноси судӣ экспертизаро дар асоси илмӣ ва амалӣ, дар ҳудуди ихтисоси дахлдор *мукамал ва пурра бо истифодаи комёбиҳои илм ва техника мегузаронад*; тибқи *моддаи 7, банди 2-и* Қонун - хулосаи коршиноси судӣ *бояд ба муқаррарот ва сатҳи муосири рушди илм асос ёфта бошад, ки бо вазъи кунунии қарордошти соҳа ноил шудан ба чунин сифати экспертизаҳо, дар аксари ҳолатҳо ғайриимкон менамояд.*
Бинобар ин, андешидани чораҳои судманд ҷиҳати рушди соҳа вазифаи ҳалталаб ва фаврӣ ба ҳисоб меравад.

Натиҷаи мониторинги экспертизонии тиббӣ-судӣ

Бархе аз масъалаҳое, ки зимни санҷиши вазъи воқеии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ боқимонда буданд:

Тартиби баргузори мониторинги дар ҳисоботи қаблии мониторинги муассисаҳои тиббӣ инъикосгардида бо тартиби таҳлили мазкур якхела мебошад, бинобарин, дар алоҳидагӣ навиштаҷот нагардиданд.

Миқдори умумии респондентҳо дар бурриши минтақаҳо.

Номгӯисатр	Миқдори муассисаҳо
Душанбе	14
Суғд	21
Хатлон	8
Ҷамъбасти умумӣ	43

Пурсидашудагон аз шуъбаҳои зерини Марказҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ ҷалб гардиданд:

БЕҶАВОБ	11
Шуъбаи тадқиқоти далелҳои шайъӣ (биологӣ)	1
Шуъбаи тадқиқотҳои физикию техникӣ	1
Шуъбаи танатологӣ	6
Шуъбаи шаҳодатгардонии шахсони воқеӣ	8
Шуъбаи экспертизаҳои мураккаб	3
ЭТС-и н. Б.Ғафуров	1
ЭТС-и н. Деваштич	1
ЭТС-и н. Зафаробод	1
ЭТС-и ш. Истаравшан	1
ЭТС-и ш. Исфара	1
ЭТС-и н. Спитамен	1
ЭТС-и н. Ҷ.Расулов	1
ЭТС-и н. Шаҳристон	1
ЭТС-и н.Ашт	1
ЭТС-и ш. Конибодом	1
ЭТС-и ш. Панҷакент	2
Ҷамъбасти умумӣ	43

Экспертони тиббӣ-судӣ бо тартиби зерин тахассуси касбӣ гирифтаанд:

Номгӯисатр	Миқдор
БЕҶАВОБ	2
Интернатура	16
Ихтисосгирии ибтидоӣ аз рӯи тахассус	16
Ихтисосгирии ибтидоӣ вобаста аз собиқаи корӣ (зиёда аз 10 сол тибқи Фармоиши ВТва ҲИА ҶТ)	5
Магистратура	3
Ординатураи клиникӣ	1
Ҷамъбасти умумӣ	43

Дар пурсиш асосан экспертони тиббӣ-судии собиқаи кории баланд дошта иштирок намуданд, ки аз он ҷадвали зершарҳодат медиҳад.

Номгӯи сатр	Миқдори муассисаҳо
Аз 10-20	13
Аз 1-5	6
Аз 5-10	9
БЕҶАВОБ	1
Зиёда аз 20	13
То 1 сол	1
Ҷамъбасти умумӣ	43

Бинобар сатҳи пурсидашудагон, воқеан баланд собиқа буданашон, натиҷаи мониторинг боэътимод ба ҳисоб меравад.

Мавзӯи такмили ихтисоси экспертони тиббӣ-судӣ:

Номгӯисатр	Миқдор
Саволҳои мубрами тиббӣ-судӣ. Остеология (охирон)	1
Шаҳодатгардонии тиббӣ-судии шахсонӣ воқеӣ	31
ДНК идентификатсия	1
Нагузаштаам	10
Ҷамъбасти умумӣ	43

Ҷадвали мазкур нишон медиҳад, ки танҳо 2 эксперти тиббӣ-судӣ аз рӯи мавзӯи дигар такмили ихтисос гузаштаанду ҳалос (ин ҳам берун аз марзи ҷумҳурӣ). Боқимонда экспертони тиббӣ-судӣ дар ҳудуди ҷумҳурӣ танҳо аз як мавзӯ доимо такмили ихтисос мегузаранду ҳалос.

Ба саволи “Қадоме аз кормандони тиб ҳуқуқи гузаронидани шаҳодатгардонии тиббии шахси дастгиршударо дорад?” ҷавобҳои зерин ба дастоварда шуд:

Номгӯи сатр	Миқдор
Табиб	4
Табиб; Эксперти тиббӣ-судӣ	23
БЕҶАВОБ	1
Эксперти тиббӣ-судӣ	15
Ҷамъбасти умумӣ	43

Аз миқдори умумии пурсидашудагон 15 нафар ақида доранд, ки барои шаҳодатгардонии тиббӣ-судӣ танҳо эксперти тиббӣ-судӣ, 4 нафар бошанд, ин чараёнро ваколати табиб ҳисоб намудаанд. Дар асл ҳамаи табибон ҳуқуқи гузаронидани шаҳодатгардонии тиббиро доро буда, эксперти тиббӣ-судӣ низ яке аз тахассусҳои тиб ба ҳисоб меравад. Бинобарин, муайян намудани ҷавоби табиб дар асл дуруст буда, танҳо 4 нафар аз пурсидашудагон моҳиятан ҷавоби дуруст гардониданд. Лекин бо назардошти он, ки 23 нафар ҷавоби ҳам эксперти ҳам табибро интихоб намудаанд, мантиқан ин ҷавобҳо низ ҳамчун ҷавоби дуруст

эътироф кардашуд. Ҳаминтариқ, 16 (15 эксперт + 1 бечавоб) ҷавоби нодуруст ба ин савол гардонида шуд.

Ба саволи ҷалб гардидани пурсидашудагон барои шаҳодатгардони тиббӣ ҷавобҳои зерин гардонидашуда, аз ин ҷавобҳо маълум мешавад, ки қариб ҳамаи экспертони тиббӣ-судӣ новобаста аз дар кадом марказ, шуъба ва ё дар сатҳи шуъбаҳои байниноҳиявӣ фаъолияти қорӣ бурданашон ба ҷараёни шаҳодатгардони тиббӣ ҷалб карда мешаванд:

Номгӯи сатр	Миқдор
БЕҶАВОБ	1
Не	1
Ҳа	41
Ҷамъбасти умумӣ	43

Тартиби ҷалби экспертон ба шаҳодатгардони тиббӣ:

Номгӯи сатр	Миқдор
БЕҶАВОБ	1
Дар муассиса тибқи фармоиш табибони алоҳида вобаста карда шудаанд	2
Табиби навбатдор	13
Тартиби ҷалби мутахассис дар муассиса муайян карда нашудааст	3
Тартиби ҷалби мутахассис дар муассиса муайян карда нашудааст. Тибқи вазифагузорӣ аз тарафи роҳбарияти муассиса	1
Тибқи вазифагузорӣ аз тарафи роҳбарияти муассиса	23
Ҷамъбасти умумӣ	43

Натиҷаҳои пурсиши мазкур аз он шаҳодат медиҳанд, ки аксарият экспертон (23 ҷавоб) тибқи вазифагузорӣ аз тарафи роҳбарият муқаррар карда мешаванд, ки чунин амал комилан мутобиқ ба талаботи фармоиши ВТва ҲИАН№918 аз 01.11.2018 мебошад. 13 нафар ҷавоб гардонидаанд, ки вобаста аз вақти навбатдорӣ барои ин амал ҷалб карда мешаванд ва чунин тартиб низ тартиботи мақсаднок ба ҳисоб меравад. Танҳо 3 нафар ҷавоб гардонидаанд, ки дар муассиса тартиби ҷалби мутахассис муайян нест ва ин ҷавоби экспертон комилан нодуруст буда, амали мазкур дар меъёрҳои амалкунанда муқаррар карда шудааст.

Ҷалби экспертон ба муассисаи ғайри тиббӣ, ҳамчун таҷрибаи табибони умумӣ низ, арзи вуҷуд дорад, ки аз он қадвали поён зикршуда шаҳодат медиҳад:

Номгӯи сатр	Миқдор
Не	1
Ҳа	42
Ҷамъбасти умумӣ	43

Мақсади асосии шаҳодатгардони тиббӣ:

Номгӯи сатр	Миқдор
Гузариши тадқиқотҳои иловагӣ барои муқаррар	1

намудани ташхис	
Дар бадани инсон ошкор кардани нишонаҳои махсус, осори ҷиноят, захмҳои ҷисмонӣ, муайян кардани ҳолати мастӣ ё дигар хусусият ва аломатҳои, ки барои парванда муҳиманд	40
Дар бадани инсон ошкор кардани нишонаҳои махсус, осори ҷиноят, захмҳои ҷисмонӣ, муайян кардани ҳолати мастӣ ё дигар хусусият ва аломатҳои, ки барои парванда муҳиманд. Гузаронидани тадқиқотҳои иловагӣ барои муқаррар намудани ташхис	1
Муайян намудани вазъи умумии саломатӣ. Дар бадани инсон ошкор кардани нишонаҳои махсус, осори ҷиноят, захмҳои ҷисмонӣ, муайян кардани ҳолати мастӣ ё дигар хусусият ва аломатҳои, ки барои парванда муҳиманд	1
Ҷамъбасти умумӣ	43

Мақсади асосии баргузори шаҳодатгардонии тиббиро экспертони тиббӣ-судӣ пурра дарк менамоянд, аксарияти экспертон (зиёда аз 90%) ҷавобҳои дуруст дода, дар фарқият аз табибони дигар соҳаҳо ин мақсадро дарк намеkunанд. Мавриди пурсиши табибони дигар соҳаҳо аз 227 нафар пурсидашудагон 76 нафари онҳо ба ҳамин гуна савол ҷавоби дуруст додаанд, ки ин нишондиҳанда 33%-ро ташкил дод ва аксарияти таҳассусҳои ба ин 33% дохилшаванда табибони осебшинос ва ҷарроҳон ба ҳисоб рафта буданд.

Ҳамин тариқ, аз таҳлили мазкур пешниҳод бар меояд, ки барои шаҳодатгардонии тиббӣ аз қабилӣ табибон дар мадди аввал экспертон ва баъдан осебшиносону ҷарроҳон мақсаднок шуморида мешаванд.

Манбаи маълумотнокии экспертон доир ба пур карда шудани Протоколи шаҳодатгардонии тиббии дастгиршудагон ва шахсони зерӣ шиканҷа қароргирифта:

Номгӯи сатр	Миқдор
Аз маҷмуи ҳуҷҷатҳои меъёрию ҳуқуқии соҳаи экспертизаи тиббӣ-судӣ	25
Аз маълумоти роҳбарияти муассисаи тиббӣ. Дар тренинг маълумот гирифтам	1
Дар тренинг маълумот гирифтам	16
Маълумот надорам	1
Ҷамъбасти умумӣ	43

Натиҷаи пурсишномаи мазкур нишон медиҳад, ки аксари (25 аз 43 нафар) экспертони тиббӣ-судӣ доир ба шаҳодатгардонии шахсони зерӣ шиканҷа қарордодашуда, аз ҳуҷҷати расмӣ соҳавӣ ва қисми зиёди дигар аз тренингҳо гузаронидашуда (16) маълумот гирифта, танҳо як эксперти пурсидашуда доир ба хусусиятҳои махсуси ин намуди шаҳодатгардонӣ маълумот надорад.

Шаҳодатгардонии тиббӣ ва ҳатман пур кардани ҳуҷҷати махсуси тасдиқшуда - "Протоколи шаҳодатгардонии тиббии дастгиршудагон", ки барои табибони дигар соҳаҳои тиб пешбинӣ шудааст, барои экспертон ҳангоми таъини экспертизаи тиббӣ-судӣ заруратдошта, дар сурати вуҷуд доштани чунин маълумотнокии эксперт

бо иқдоми худ метавонад ин намуди ҳуҷҷатро аз муфаттиш ё суд талаб намуда, ҳангоми додани хулоса маълумотҳои тиббии ин ҳуҷҷатро истифода барад. Ба саволи “Ба фикри Шумо, ҳангоми гузаронидани шаҳодатгардонии тиббии шахси дастгиршуда саҳеҳ ва пурра дарҷ намудани намуд ва хусусиятҳои ҷароҳатҳои ҷисмонӣ барои ҷи зарурат дорад?” чунин ҷавобҳо ба даст омаданд:

Номгӯи сатр	Миқдор
Барои муайян намудани дараҷаи зарар ба саломатӣ	1
Барои муайян намудани механизм ва муҳлати пайдошавии ҷароҳатҳои ҷисмонӣ	23
Барои муайян намудани механизм ва муҳлати пайдошавии ҷароҳатҳои ҷисмонӣ. Барои муайян намудани дараҷаи зарар ба саломатӣ	6
Барои муайян намудани ташҳис ва самти табобат	1
Саҳеҳ дарҷ намудани намуд ва хусусиятҳои ҷароҳатҳои ҷисмонӣ ҳангоми шаҳодатгардонии шахси дастгиршуда зарурат надорад	2
Ҳамаи ҷавобҳо дурустанд	10
Ҷамъбасти умумӣ	43

Ба саволи мазкур 23 ҷавоби дурусти амиқ ва 10 ҷавоби мутобиқ, ки ҳамаи ҷавобҳоро дар бар мегиранд, гардонида шуд. Амалан, мақсади дарҷи саҳеҳи хусусиятҳои ҷароҳатҳои ҷисмонӣ барои муайян намудани дараҷаи зарар ба саломатӣ, самти ташҳис ва табобат аҳмияти муҳим надорад, ҳамзамон, иҷрои ин амал бо дигар мақсад зарурати амалӣ дорад. Бинобарин, воқеан аз тарафи экспертон 10 ҷавоби нодуруст ба саволи гузошташуда гардонида шудааст. Дар фарқият аз қабилӣ 227 нафар табибони дигар соҳаи пурсидашудагон танҳо 13,6% (31 нафар) дарк менамоянд, ки ин амал барои муайян намудани механизм ва муҳлати пайдошавии ҷароҳатҳои ҷисмонӣ заруратдорад, ки чунин нишондиҳанда дар қабилӣэкспертон 76,7%-ро ташкил дод.

Ба саволи “Агар ҳангоми шаҳодатгардонии тиббии шахси дастгиршуда дар бадани ӯ хуномос дарёфт гардад, Шумо кадом хусусиятҳои хуномосро дар ҳуҷҷати тиббӣ дарҷ менамояд?” ҷавобҳои зерин ба дастоварда шуданд:

Номгӯи сатр	Миқдор
Ранг	
25	8
Ҷойгиршавии аниқ, шакл, андоза, ранг	
100	33
Шакл	
25	1
Шакл, андоза, ранг	

75	1
Чамъбастиумумӣ	43

Аз чадвал бар меояд, ки 79% экспертони пурсидашуда ба саволи мазкур ҷавобидуруст (100% - 33 адад ва 75% - 1 адад) дода, ҳангоми дар ҳулосаашон сари вақт дарҷ намудани хусусиятҳои номбаршуда, амали исбот ё ин кор намудани ҳаракати зӯрварӣ имконпазир мегардад. Дар фарқият аз пурсиши табибони дигар соҳаҳо фоизи ҷавобҳои дурусти онҳо, бо назардошти аз 227 нафарипурсидашудагонтанҳо 8 нафари табибон дар пурсишнома ҷавоби пурра доданашон, ин нишондиҳанда 3,5%-ро ташкил дод.

Маҳз таҳлили муқоисавии байни табибон ва экспертони тиббӣ-судии мазкур муаммоҳои амалиро инъикос менамоянд. Ба ҳамагон маълумаст, ки дар амалия сар аввал ҷабрдида аз тарафи табибон шаҳодатгардонӣшуда, то вақти таъини экспертизаи тиббӣ-судӣ маҳз дар ҳолатҳои шиканча, хусусиятҳои ҷароҳатҳои ҷисмонӣ нопадид мегарданд. Аз ҳамин лиҳоз, таъини сари вақтии экспертизаи тиббӣ-судӣ дар ҳолатҳои шиканча, бо мақсади аз байн бурдани далелҳои дараҷаи исботи дошта тавсияи ниҳой ба ҳисоб меравад.

Ҳамингуна ҳолат ҳангоми муқоисаи пурсиши табибон ва экспертони тиббӣ-судӣ дар саволҳои вобаста бо дарҷи хусусиятҳои дигар намуди ҷароҳатҳои ҷисмонӣ низ арзи вуҷуд дорад, ки аз он натиҷаҳои пурсишномаҳои дарҷи хусусиятҳои харошаҳо ва захмҳо далолат медиҳад.

Аз чадвали поён зикршуда дар асоси натиҷаҳои пурсиш бар меояд, ки дар аксари таъиноти экспертизаи тиббӣ-судӣ дар он сурат кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ иштирок менамоянд, ки ин нишондиҳанда 93 %-и ҳолатҳоро ташкил медиҳад, ҳолон ки, чунин амал номувофиқ ба талаботҳои Протоколи Истамбулӣ ба ҳисоб меравад.

Номгӯи сатр	Миқдор
БЕҶАВОБ	2
Не	1
Ҳа. Барои объективона гузаронидани экспертиза	1
Ҳа. Сабабашро намедонам, номаълум	35
Ҳа. Ҷинояткори махсусан вазнин бошад, барои бехатарӣ	4
Чамъбасти умумӣ	43

Ба саволи “Шахсияти дастгиршударо дар кадом асос Шумо муқаррар менамояд?” ҷавобҳои зерин ба даст оварда шуданд:

Номгӯисатр	Миқдор
Корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ шахсияташро муайян менамояд, дар ин сурат дигар амал лозим нест	14
Ҳуҷҷати тасдиқкунандаи шахси дастгиршударо пешниҳод менамоянд (шиноснома ё дигар ҳуҷҷати расмдор), ё шаҳодатшаванда аксбардорӣ карда мешавад	27
Шахсияташро роҳбари муассиса муайян менамояд	2
Чамъбасти умумӣ	43

Пурсишномаи мазкур нишон медиҳад, ки дармуассисаҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ тартиби муайян намудани шахсияти шаҳодатшаванда аксаран дуруст бароҳ монда шудааст, ки ин нишондиҳанда 62,7%-ро ташкил медиҳад. Дар муқоиса бо муассисаҳои тиббӣ бошад, мувофиқи натиҷаҳои мониторинги муассисаҳои тиббӣ, ин нишондиҳанда 33%-ро ташкил дода буд.

Тибқи талаботҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавӣ, ҳангоми арзид ба шиканҷа ва дар ҳамин маврид, бояд нусхаи хулоса ба мақомоти дигари назоратӣ (аксаран прокуратура) ирсол гардад. Бо мақсади муайян намудани вазъи воқеии маълумотнокии экспертони тиббӣ-судӣ аз ин амал пурсишномаи алоҳида тартиб додашуд, ки аз он чунин натиҷаҳо ба даст омад:

Номгӯи сатр	Миқдор
Ба дигар мақомоти назоратӣ нусхаи санад ё хулосаро ирсол менамоям	31
Ба дигар шуъбаи милиса нусхаи ҳуҷҷати тиббиро ирсол менамоям	4
Ба роҳбари муассиса хабар мерасонам	2
Ба роҳбари муассиса хабар мерасонам. Ба дигар мақомоти назоратӣ нусхаи санад ё хулосаро ирсол менамоям	1
Ба шахсе, ки экспертиза таъин намудааст, маълумот медиҳам	1
Бечавоб	3
Будагиашро менависам	1
Ҷамъбасти умумӣ	43

Аз натиҷаи пурсишнома маълум мегардад, ки аксари экспертон дорои чунин маълумот буда, дар $31+4+1=36$ ҳолат, яъне 83,7% ҷавоб бо маънои ирсол гардидани нусхаи хулоса ба дигар мақомот ба даст оварда шуд, ки дар муқоисаи ҳамин маъно саволнома ба табибони дигар соҳаҳо ин нишондиҳанда 24,6%-ро ташкил дод.

Ҳолати номбурда мумкин аст натиҷаи ҷалби аксари экспертони тиббӣ-судӣ ба тренинги махсус ташкилшуда вобаста ба мавзӯи Протоколи Истамбулӣ ва қисми боқимонда аз таҳлил намудани чунин мавзӯ дар муассисаҳои экспертӣ бошад, чунки мутобиқи пурсиши поён зикршуда на ҳамаи экспертони тиббӣ-судии ба пурсиш ҷалбшуда тренинги махсусро гузаштаанд, ки аз он ҷадвали поён зикр шаҳодат дода метавонад:

Дар тренинг оид ба мавзӯи Протоколи Истамбулӣ штирок намудаед?	Ҷавоб
Не	15
Ҳа	28
Ҷамъбасти умумӣ	43

Ҷавоби мусбат аксари ҳолатҳо бошанд ҳам, пурсишнома нишон медиҳад, ки на ҳамаи экспертон бо давраҳои омӯзишӣ ба ин мавзӯ фаро гирифта шудаанд. Барои муқаррар намудани маҳалҳои асосии фаро нагирифта таҳлили минтақавӣ

гузаронида шуд, ки тибқи он маҳаллаҳои асосии фаро нагирифта муқаррар карда шуданд (нигаредба ҷадвали поёнзикр):

Ҷавоби-Не	Миқдор
Суғд	13
БЕҶАВОБ	1
Шуъбаи тадқиқотҳои физикию техники	1
Шуъбаи танатологӣ	1
Шуъбаи шаҳодатгардонии шахсони воқеӣ	2
ЭТС-и н. Б.Ғафуров	1
ЭТС-и н. Деваштич	1
ЭТС-и н. Зафаробод	1
ЭТС-и н. Спитамен	1
ЭТС-и н. Ашт	1
ЭТС-и ш. Конибодом	1
ЭТС-и ш. Панҷакент	2
Хатлон	2
БЕҶАВОБ	2
Ҳамагӣ	15

Таҳлили минтақавӣ нишон медиҳад ки аксари экспертони бо давраҳои махсус фарона гирифта экспертони минтақаи вилояти Суғд мебошанд. Ҳамчунин, таҳлили бевосита кормандони шуъбаҳо низ дар ҷадвал инъикос гардидааст. Таҳлили маълумотҳои экспертони тиббӣ-судӣ вобаста ба мафҳуми “Шиканча” натиҷаи зеринро ба даст овард:

Номгӯисатр	Миқдор
Ҳамаи ҷавобҳо дуруст	4
БЕҶАВОБ	1
Латуқӯб намудани инсон аз ҷониби наздикон бо мақсади ба даст овардани маълумот ё додани ҷазо. Расонидани азияти ҷисмонӣ ё раванӣ аз ҷониби корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бо мақсади ба даст овардани далел ё исботи ҷиноят	1
Расонидани азияти ҷисмонӣ ё раванӣ аз ҷониби корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бо мақсади ба даст овардани далел ё исботи ҷиноят	33
Расонидани азобу уқубат бо мақсади ҷазодиҳӣ	4
Ҷамъбасти умумӣ	43

Натиҷаи пурсишнома нишон медиҳад, ки экспертони тиббӣ-судӣ дар фарқият аз табибони соҳаҳои дигар бештар аз мафҳуми шиканчаогоҳ буда, ҷавоби дуруст ба саволи мазкур 76,7%-ро ташкил дод, ки эҳтимол боқимонда ҷавобҳои нодуруст омили бо тренинг фарогир набудани экспертон шуда бошад.

Ба саволи “Агар ба Шумо аз ҳолати кор маълум шавад, ки пайи ҷароҳатҳои ҷисмонии қурбонии шиканча вобаста аз гузаштани муҳлати тӯлонии нопадид гаштанаш имконпазир буд (яъне шаҳодатгардонии шахси воқеӣ саривақт таъин нашудааст), дар чунин ҳолат кадом амалро ба иҷро мерасонед?” чунин ҷавоб дода шудааст:

Номгӯи сатр	Миқдор
Аз рӯи маълумотҳои объективи ҷойдошта дараҷаи зарар ба саломати муайян менамоям. Вобаста ба талаботи санадҳои меъёрии тасдиқшуда	3
Дар ҳулоса ё санад гузаронидани экспертизаи (тадқиқоти) тиббӣ-судии комиссияро тавсия менамоям	2
Дар ҳулоса ё санад қайд менамоям, ки бинобар гузаштани муҳлати тӯлонӣ имконияти нопадид гаштани ҷароҳатҳо ҳаст ва баҳогузориҳои вазъи равонии қурбонии шиканҷаро тавсия медиҳад	37
Ҳангоми вучуд надоштани ҷароҳати ҷисмонӣ зарурат барои амали иловагӣ вучуд надорад	1
Ҷамъбастиумумӣ	43

Тибқи талаботи ҳуҷҷатҳои меъёрии тасдиқгардида (Ф№918 аз 01.11.2014) ҳангоми таъини экспертизаи тиббӣ-судӣ дар муҳлати тӯлонӣ аз вақти гирифтани ҷароҳатҳои ҷисмонӣ, эксперт бояд дар ҳулосаи худ имконияти нопадид гардидани ҷароҳатҳоро дар муҳлати тӯлонӣ инъикос намояд.

Қаблан инъикоси чунин ҳолат талаботи меъёрий ба ҳисоб намерафт. Натиҷаи пурсишнома нишондод, ки аксари экспертон, яъне 86%-и онҳо, доир ба ин амал маълумот дошта, комилан бояд барои баҳогузориҳои оянда дар чунин ҳолатҳо тавсияҳои иловагиро дар ҳулосаи худ инъикос намоянд, ки амали мазкур барои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ далели иловагӣ ба ҳисоб хоҳад рафт.

Амалия нишон медиҳад, ки дар ҳақиқат ҳолатҳои арзоид ба шиканҷа дар фаъолияти экспертизаи тиббӣ-судӣ волеҷа надорад, ки аз он натиҷаҳои пурсиши поён зикршуда шаҳодат дода, ҷавоби мусбат, яъне дар амалия вохӯрдан зиёда аз 50%-ро ташкил намуд.

Ҷавоб ба саволи “Оё дар амалияи Шумо ҳолати шикоятӣ муоинашаванда доирба лату кӯб шудани онҳо аз тарафи корманди мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ба вуқӯ пайвастааст?” чунин ҷавобҳо ба даст омаданд:

Номгӯисатр	Миқдор
БЕҶАВОБ	21
Ҳа	22
Ҷамъбастиумумӣ	43

Натиҷаи мониторинг инчунин нишон медиҳад, ки ҳангоми гузаронидани шаҳодатгардонӣ экспертонна ҳамавақт розигии шаҳодатшавандаро барои муоинаи тиббӣ мегиранд, ки талаботи қонун нисбати ҷабрдида чунин ба ҳисоб меравад. Таҳлили саволномава ҷавоб ба чунин савол натиҷаи зеринро нишондод:

Номгӯисатр	Миқдор
БЕҶАВОБ	22
Ҳа	21
Ҷамъбастиумумӣ	43

Аз натиҷаи саволномаи мазкур бармеояд, ки аксари экспертон аз ҷавоб ба ин савол худдорӣ намуда, дар 22 ҳолат саволнома ро бечавоб мондаанд. Эҳтимол сабаби чунин ҳолат дар он бошад, ки дар амалия барои гузаронидани экспертиза ҳуди ҷабрдидагон дархосткунанда буда, ҳуди аризаи онҳо доир ба гузаронида шудани шаҳодат гардонӣ, амалан розигӣ қабул карда мешавад. Ғайр аз ин, то айни

замон талаботи меъёрии возеҳ дар мавриди ба амал ворид намудани ҳуҷҷатгузори алоҳидаи розигии шахсият вучуд надорад. Боқимонда экспертон, мумкин дар натиҷаи маълумотҳои тренинги ин амалро талабот ҳисоб намуда, дар саволнома ҷавоби ҲА-ро интихоб намуда бошанд.

Ҳангоми баргузори мониторинг вобаста ба мавзӯ аз экспертиони тиббӣ фикру ақида ва пешниҳодҳо пурсида шуда, аз муҳтавои онҳо ҷадвали зерини пешниҳодҳо тартиб дода шуд:

Пешниҳодҳо	Миқдор
БЕҶАВОБ	3
Не	18
Ҳа: шаҳодатгардонии тиббӣ-судӣ сари вақт ва дар экспертизаи тиббӣ-судӣ гузаронида шавад	1
Ҳа: ба муассисаи экспертизаи тиббӣ-судӣ пешниҳод карда шавад	1
Ҳа: барои беҳбудии ҳолат барои шаҳодатгардонӣ дар муассисаҳои тиббӣ гузаронида шавад ва дар ЭТС бо иштироки экспертон сари вақт гузаронида нишаҳодатгардонӣ	1
Ҳа: барои шаҳодатгардонӣ ба экспертиза оварда шавад	1
Ҳа: бояд шаҳодатгардонии дастгиршуда дар муассисаи экспертизаи тиббӣ-судӣ гузаронида шавад	1
Ҳа: гузаронидани шаҳодатгардонии тиббӣ дар утоқҳои чиҳозонидашуда ва посбондор суратгирӣ, ки кормандони ҳифзи ҳуқуқ ворид нагарданд ва муоинашавандаю духтуро ро омузод корбаранд	1
Ҳа: дастгиршуда барои гузаронидани шаҳодатгардонӣ ба экспертизаи тиббӣ-судӣ пешниҳод карда шавад	1
Ҳа: дастгиршуда бояд ба муассисаи эксперти интиқолдода ва бо машварати мутахассисони соҳавӣ таъмин карда шавад	1
Ҳа: дастгиршудагон экспертиза гузаронида шаванд	1
Ҳа: дастгиршудагон барои экспертиза ба ЭТС пешниҳод карда шаванд	1
Ҳа: дастгиршударо ба шуъбаи экспертиза дар вақташ биёранд ва дар ҳолати зарурӣ дигар духтурони муассиса фиристода шаванд	1
Ҳа: Майитхона нест	1
Ҳа: маслиҳати соҳавии мутахассисҳо даркор	1
Ҳа: оянда дар тренинг махсус иштирок кунем, бо иштироки мутахассисони тиб	1
Ҳа: ҳатман дар муассисаи тиббӣ гузаронида шавад	1
Ҳа: дар чунин ҳолат дар муассисаи эксперти шаҳодатгардонӣ гузаронидан беҳтар аст	1
Ҳа: шахсони дастгиршуда ва маҳкумшудагон барои шаҳодатгардонӣ сари вақт ба экспертизаи тиббӣ-судӣ дастраскарда шаванд	1
Ҳа: шаҳодатгардонӣ дар МЭТС гузаронида шавад	1
Ҳа: шаҳодатгардонӣ дар шуъбаи экспертизаи тиббӣ-судӣ гузаронида шавад	1
Ҳа: шаҳодатгардонӣ дар ЭТС гузаронида шавад	1
Ҳа: шаҳодатшаванда ва маҳкумшуда барои шаҳодатгардонӣ ва экспертизаи тиббӣ-судӣ ба муассисаи тиббӣ пешниҳод карда шавад	1
Ҷамъбасти умумӣ	43

Таҳлили пешниҳодҳо имконият дод, ки онҳо гуруҳбандӣ шаванд. Дар ҷадвал бо рангҳои гуногун пешниҳодҳои ҳаммаъно ҷудо карда шуданд, ки 6 ранги гуногун ба даст оварда шуда, воқеан, ин шаш ранг пешниҳодҳои амалӣ баҳри дар сатҳи зарурӣ ба даст овардани далели тиббии шиканҷа ба ҳисоб мераванд, аз ҷумла:

1. Гузаронидани шаҳодатгардонӣ дар шароити муассисаи экспертизаи тиббӣ-судӣ;
2. Таъиноти саривақтии экспертизаи тиббӣ-судӣ, ки мақсади ба даст овардани далелҳои бе баҳсро дорад;
3. Таъмин намудани шароит вобаста ба машварати мутахассисон;
4. Гузаронидани давраҳои омӯзишии мавзӯӣ (васеъ намудани мавзӯҳои такмили ихтисос ҳангоми баланд бардоштани савияи экспертони тиббӣ-судӣ дар кафедраҳои тиббӣ-судӣ);
5. Таъмин намудани шароит барои экспертизаи шаҳодатшавандагон бе иштироки кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ (таъмин намудани бехатарии эксперт бо дигар роҳҳо);
6. Таъмин намудани шароити мусоиди техникаю технологӣ дар марказҳои экспертизаи тиббӣ-судӣ.

Муаллифи ҳисобот: Ганиев Ф.И.

Иҷроқунанда: Джурабаев А.А.

Сарэксперти тибби судии ВТ ва ҲИА ҶТ
Шарифов Махмадшариф Салмонович

Имзо
Сана 28. 02. 2020с.